

ТЕНДЕНЦІЇ УНІВЕРСАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

TENDENCIES IN UNIVERSALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE: TENDENCIES, PROBLEMS AND PROSPECTS

У статті обґрунтовано необхідність пошуку можливостей трансформації та універсализації вищої освіти в Україні. Проаналізовано та надано характеристику основних рис сучасного стану системи вищої освіти в Україні. Визначено основні проблеми, що притаманні вітчизняній системі вищої освіти, рішення яких окреслює перелік стратегічних напрямків її розвитку: зниження рейтингу індексу розвитку людського капіталу, відсутність інституцій, що забезпечують формування державного замовлення на підготовку фахівців різних спеціальностей, фрагментація знань, розпорошеність видатків на вищу освіту, неефективна мотиваційна складова викладача ВНЗ. Зазначено напрями і особливості універсализації вищої освіти, що полягають у перетворенні університетів в епіцентри програмування регіонального розвитку не тільки в економічному, а й в соціальному, культурному, екологічному сенсі; формуванні нової – інноваційно-підприємницької – моделі університету; необхідності революційної зміни традиційної ідеї вищої освіти, яка передбачає реформацію, пов'язану з усвідомленням необхідності «освіти впродовж життя».

Ключові слова: людський капітал, вища освіта, індексу розвитку людського капіталу, державний бюджет, викладач, «відкрита освіта», «освіта впродовж життя».

В статье обоснована необходимость поиска возможностей трансформации и универсализации высшего образования в Украине. Проанализированы и охарактеризованы основные черты современного состояния системы высшего образования в Украине. Определены основные проблемы, присущие отечественной системе высшего образования, решение которых определяет перечень стратегических направлений ее развития: снижение рейтинга индекса развития человеческого капитала, отсутствие институтов, обеспечивающих формирование государственного заказа на подготовку специалистов различных специальностей, фрагментация знаний, разбросанность расходов на высшее образование, неэф-

фективная мотивационная составляющая преподавателя ВУЗа. Указаны направления и особенности универсализации высшего образования, которые заключаются в преобразовании университетов в эпицентры программирования регионального развития не только в экономическом, но и в социальном, культурном, экологическом смысле; формировании новой – инновационно-предпринимательской – модели университета; необходимости революционного изменения традиционной идеи высшего образования, которая предусматривает реформацию, связанную с осознанием необходимости «образования в течение жизни».

Ключевые слова: человеческий капитал, высшее образование, индекс развития человеческого капитала, государственный бюджет, преподаватель, «открытое образование», «образование в течение жизни».

The necessity of finding opportunities for transformation and universalization of higher education in Ukraine is described in the article. The main features of current state of higher education in Ukraine is analyzed and described. The main problems in the national system of higher education are defined, which decisions outline the list of strategic areas of its development: the downgrade of index of human capital, lack of institutions guaranteeing the formation of state order for training specialists in various disciplines, fragmented knowledge, dispersion of expenses on higher education, ineffective motivational component of a higher school teacher. Areas and features of universalization of higher education are specified. Their main idea is the following: transformation of universities in centers of regional development programming not only in economic but also in social, cultural and ecological sense; formation of a new – innovation and business – model University; need for revolutionary change traditional ideas of higher education, which includes the Reformation, knowledge associated with the need to «lifelong learning».

Keywords: human capital, higher education, human capital development index, state budget, teacher, «open education», lifelong learning.

УДК. 371.2 (09)

Маркіна І.А.

д.е.н., професор

Полтавська державна аграрна академія

Розвиток вищої освіти виступає одним з вирішальних факторів міжнародного позиціонування України, коли людський потенціал надає можливість відносити нашу країну до числа розвинених, тоді як за рядом інших показників вона належить до країн, що розвиваються. Опора на освіченість суспільства, на якість людського капіталу дозволить Україні зберегти своє місце в ряді держав, здатних впливати на світові процеси. Освіта повинна допомогти Україні відповісти на виклики, що постають перед нею в соціальній і економічній сферах, у забезпеченні національної безпеки і зміцненні інститутів держави.

В умовах капіталістичного суспільства процес універсализації вищої освіти супроводжується

«інфляцією дипломів», адже збільшення кількості власників дипломів про вищу освіту зменшує їхню вартість. Знецінення самого факту здобуття вищої освіти, згідно з думкою американського соціолога Рендала Колінза, призводить до прагнення отримувати все вищі й вищі наукові ступені [1]. Однак, як показує дослідження британського соціолога Джона Голдторпа, експансія вищої освіти значно випереджає створення відповідних позицій на ринку праці. Це, у свою чергу, призводить до збільшення інвестицій у вищу освіту, яка не сприяє висхідній соціальній мобільності [2].

Тим не менше не можна не відзначити, що при незаперечних досягненнях в розвитку вищої

школи, якість вітчизняних фахівців не відповідає сучасним вимогам. Про це свідчить той факт, що маючи велику кількість та різну профільність ВНЗ, спостерігається значне відставання за якістю продукції, середньою продуктивністю суспільної праці, від рівня, досягнутого в розвинених країнах світу, що обумовлено недостатньою кваліфікацією значної кількості молодих випускників. Саме тому спостерігається «надлишок» фахівців з дипломами і нестаток кадрів, здатних на високому професійному кваліфікаційному рівні вирішувати складні виробничі та управлінські завдання. Це обумовлює необхідність чіткого і усвідомленого уявлення про те, якими має бути вища освіта і яким повинен бути фахівець – випускник вищої школи в найближчому і віддаленому майбутньому.

У вітчизняній освітній практиці в останні десятиліття було виявлено дві протилежні і в той же час нерозривно пов'язані тенденції: з

однієї сторони, роль освіти в життєдіяльності народу, країни, індивіда неухильно зростає; з іншої – спостерігається криза освіти та її структури, що досить часто обумовлюється дефіцитом, насамперед, фінансового забезпечення. Криза проявляється як неадекватність рівня, характеру, спрямованості освіти постіндустріального вектору цивілізаційного розвитку. Саме тому настільки жваво дискутуються проблеми перебудови освіти, її змісту, соціального сенсу і інституційних структур.

Зазначеним питанням приділено значну увагу у наопрцюваннях Андрущенко В., Білінець М., Боголіб Т., Дарійчук Л., Голдторпа Д., Івашкевича Л., Когут І., Колінза Р., Кременя В., Маліка Є., Поліщук Н., Рябенко В., Самойлова В., Стадного Є., Шмиревої Н. та інших науковців, а також законодавчих та нормативних документах органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної

Таблиця 1

Характеристика сучасного стану системи вищої освіти в Україні

Позитивні тенденції в вищій освіті	Негативні тенденції в вищій освіті
Зростання суспільної затребуваності освіти. Зростання попиту на якісну й освіту та новітні спеціальності всіх ступенів вищої освіти	Підвищення незадоволеності сучасним станом освітньої системи з споживачів
Доступність загальної освіти	Стихийна самоосвіта
Масовий характер вищої освіти утримує країну в складі груп розвинених держав	Формалізація державних гарантій загальнодоступності і безкоштовності загальної середньої освіти і доступу до професійної освіти і, як наслідок, – зростання соціальної і територіальної нерівності (в тому числі нерівності можливостей міських і сільських мешканців)
Зберігається традиція творчої активності викладачів	Застарілість стандартів і змісту системи вищої освіти. Відсутність ефективних механізмів їхнього відновлення
У ВНЗ зосереджений основний науковий потенціал цілого ряду галузей. Наука у ВНЗ, що спирається на поновлюємий кадровий ресурс, економічні й академічні можливості втримання кадрів і матеріальних активів, знаходиться в найбільш працездатному стані і може бути опорою для інноваційного зростання	Відсутність інститутів, що пов'язують освіту з потребами суспільства. В освіті не діє конкурентний ринок, і як наслідок відбуваються непродуктивні для суспільства витрати ресурсів Відтік високопрофесійних кадрів з вищої школи, що призводить до падіння якості освіти в Україні, її конкурентоздатності
Багаті традиції української культури	Моральна застарілість і зношеність системи вищої освіти
Орієнтація на євроінтеграцію освітнього простору	Старіння викладацького корпусу Кадрова криза, обумовлена відставанням системи педагогічної освіти
Високий освітній рівень населення	Системне недофінансування освіти, і як результат – перевищення якісних зобов'язань навчальних закладів над їх можливостями. Структурна деформація освіти. В даний час загальна освіта поглинає 80 % усіх ресурсів, що направляються в систему, а вища освіта – тільки 20 %. Така структура витрат характерна для слаборозвинутої країни з відсутнім інноваційним потенціалом, що не забезпечує виконання задач економічного росту Ресурси в вищу освіту в значній мірі направляються «наосліп», масштаби підготовки фахівців не відповідають потребам ринку праці Реструктуризація ринку праці випереджає можливості системи вищої освіти Диверсифікованість освіти. Вища школа як джерело інформації, як винятковий засіб формування особи, перестала займати провідне місце. Поруч з навчальними закладами участь в освіті особистості приймають засоби масової інформації, глобальна мережа Інтернет. Часто ці інформаційні потоки стають домінуючим фактором освіти особистості.

політики у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності.

Вищезазначене обумовило формулювання мети статті – визначення необхідності, особливостей і тенденцій універсалізації вищої освіти в Україні.

Визначаючи певні здобутки і надбання у вітчизняній вищій школі, важливим аспектом залишається виявлення та характеристика нагальних проблем, що склалися в даній сфері та причин їх виникнення. З цією метою у табл. 1 подано характеристику основних рис сучасного стану системи вищої освіти в Україні [3-5].

Огляд наукових публікацій з питань розвитку вищої освіти [6-9], спостереження й аналітичні роздуми дозволили визначити основні проблеми, що притаманні вітчизняній системі вищої освіти, рішення яких окреслює перелік стратегічних напрямків її розвитку:

1) зниження рейтингу індексу розвитку людського капіталу. В міжнародному рейтингу індексу розвитку людського капіталу, що розраховується щорічно для порівняння країн і визначення рівня життя, грамотності, освіченості та довголіття, у 2013 році Україна посіла 83 місце серед 187 країн, і була віднесена до країн із високим рівнем розвитку людського потенціалу (50 місце). Значення індексу розвитку людського потенціалу у 2013 році в Україні сягало 0,733. Варто зазначити, що порівняно із 2012 роком місце України у рейтингу не змінилося, проте порівняно з 2011 роком вона втратила сім позицій, стільки ж втратила у 2011 році порівняно із 2010 роком (тоді була 69 у рейтингу) [10].

Рис. 1. Динаміка індексу розвитку людського капіталу в Україні за 1990-2013 рр.

Джерело: складено на основі [10]

2) значне відставання вітчизняної системи вищої освіти обумовлено, в першу чергу, станом її кадрової і матеріальної бази. У країні накопичений значний потенціал освітніх інновацій, сучасних ефективних методів навчання. Для їх поширення не вистачає ресурсів. Додаткову перешкоду створюють запозичені з радянського часу неефективні та архаїчні державні інститути державного замовлення, фінансування і управління якістю, які призводять до 20-30 % втрат обмежених ресурсів, що спрямовуються на освіту;

3) в умовах стагнації соціалізму, домінуючу роль набули інерція і байдужість до сфери освіти. В результаті навчальні заклади фінансувалися «за залишковим принципом», а педагогічне співтовариство стало багато в чому самостійно та хаотично визначати навчальну програму, структуру прийому і випуску студентів в системі вищої освіти. Це привело до формування диспропорції і неефективності системи вищої освіти;

4) відсутність інститутів, що забезпечують формування державного замовлення на підготовку фахівців різних спеціальностей та кваліфікацій на основі оцінки потреби в них. У сучасних умовах механізм держзамовлення є не стільки ринковим засобом проведення державної політики, скільки інструментом реалізації інтересів державних навчальних закладів при розподілі бюджетних засобів. Розподіл обсягу безкоштовного навчання наразі орієнтовано не на кадрові потреби реальної економіки, а на можливості ВНЗ з підготовки фахівців у відповідних сферах. Таким чином, «консервується» сформована структура вищої освіти;

5) результатом «болонізації» навчального процесу стали зниження рівня масової освіти, фрагментація знань (в силу орієнтації на вузьких фахівців), що зробило неможливим формування критичного і аналітичного мислення, пасивність студентів (через відсутність широкої інформації про сам процес), загальна плутанина і зниження якості освіти [11]. Традиційно, вища освіта занадто спеціалізована і не формує індивідуальних траєкторій навчання. У результаті випускаються непристосовані фахівці, з поганими навичками професійної адаптації;

6) у 2014 році більшість європейських країн збільшили обсяги державного фінансування освіти, після того, як її фінансування було зменшено наслідком кризи 2009-2010 р.р. На відміну від інших країн, в Україні спостерігається найбільше зниження реального рівня витрат на освіту (рис. 2);

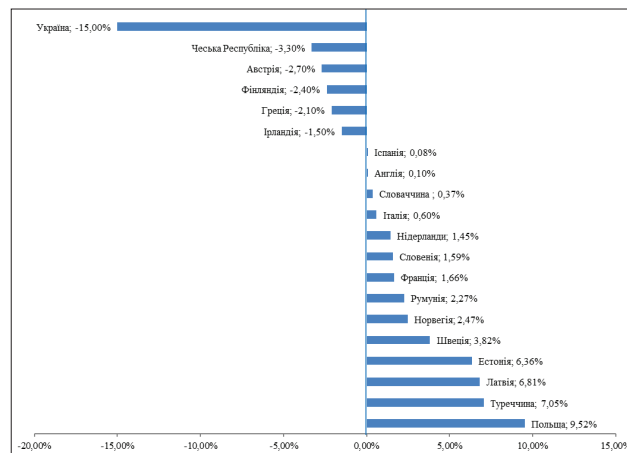

Рис. 2. Динаміка витрат на фінансування освіти країнами Європи у 2014 році порівняно з 2009-2010 роками [12]

Джерело: National sheets on education budgets in Europe 2014 / Eurydice

7) розпорошеність витратків. У 2016 році загалом на підготовку кадрів та підвищення кваліфікації плануються витрати у розмірі 21,5 млрд. грн., з них лише 16 млрд. перебувають у розпорядженні Міносвіти. Підготовку кадрів різного рівня фінансуватимуть 20 різних відомств, підвищення кадрів – 21-е. Загальна сума, яку закладають на 2016 рік на 2,1 млрд. грн. більше, ніж у 2015 році. Зросли витрати на підготовку студентів у ВНЗ III-IV рівнів акредитації. Особливо у підпорядкуванні Міністерства оборони (1,28 → 1,89 млрд. грн.), Міністерства освіти і науки (10,76 → 11,39 млрд. грн.), Міністерства внутрішніх справ (458 → 730 млн. грн.), МОЗ (714 → 800 млн. грн.), а Державна фіскальна служба повернула собі передане до Міністерства освіти і науки у минулому році фінансування (123 млн. грн.). Підготовка кадрів ВНЗ I і II рівнів акредитації у системі Міністерства освіти і науки загалом збільшилась з 3,86 млрд. до 4 млрд. грн. Враховуючи рівень інфляції останніх років, витрати на вищу освіту мають низький рівень, а самі заклади вищої освіти потребують додаткового фінансування [13].

Бюджет закладає підготовку бакалаврів та молодших бакалаврів під кількома окремими відомствами: Міністерства освіти і науки, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства культури, Державної фіскальної служби, Національної гвардії, Служби безпеки України тощо. Система вступу на бюджетну форму навчання, яка передбачена Законом України «Про вищу освіту» у 2016 році, вимагає, аби державні кошти, передбачені на підготовку бакалаврів та молодших бакалаврів (окрім силових відомств) закладались в єдиному рядку Держбюджету, адже передбачається загальний конкурс, а не для кожного відомства окремо. Інакше при автоматизованому розподілі вступників із загального рейтингу за результатами ЗНО та виставленими пріоритетами буде виникати колізія, адже не буде зрозуміло з коштів кого саме (Міністерства освіти і науки, Міністерства охорони здоров'я чи Міністерства культури?) фінансується навчання.

Протягом останніх восьми років витрати на державне замовлення коливаються у проміжку 3,2-4,1% від зведеного державного бюджету (рис. 3).

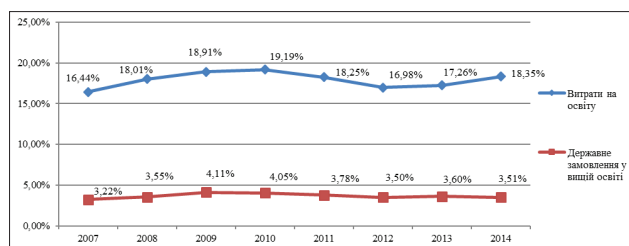

Рис. 3. Динаміка витрат на освіту та на державне замовлення в Україні за 2007-2014 роки [14]

Джерело: щорічні постанови КМУ про обсяги державного замовлення та «Основні показники діяльності ВНЗ 2005-2016» Державної служби статистики.

Окрім того, не можна не враховувати фінансові втрати, що виникають в самій системі вищої освіти внаслідок тіньових потоків і відсутності правильного обліку діяльності. Зокрема, відбувається відтік грошей з державних навчальних закладів в приватні через тиск казначейських і податкових органів. Створює умови для суттєвих фінансових втрат для ВНЗ і діюча в країні методика накопичення державними навчальними закладами боргів за комунальні платежі та їх зарахування державними фінансовими органами. Втрати при «чистих» розрахунках (грошами) оцінюється в 15-20%, при тіньових розрахунках (бартерні схеми) в 30-40% [13];

8) важливим аспектом виступає мотиваційна складова діяльності викладача ВНЗ, який отримує приблизно 40 % гарантованого законодавством заробітку. Середній розмір посадових окладів наукових і науково-педагогічних працівників сьогодні становить 2690 грн. [15], тоді як відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р., виходячи з розрахунку посадового окладу молодшого наукового співробітника на рівні не нижче подвійної середньої зарплати в промисловості в цілому по Україні – 11532 (станом на грудень 2015 р.) [16];

9) простежується і диспропорція у фінансуванні системи освіти: загальна освіта «з'їдає» 80% загального обсягу фінансових ресурсів, що надходять у систему, професійна – тільки 20%. Це неприйнятно з погляду модернізації економіки;

10) бібліотеки вищих навчальних закладів не фінансуються з бюджету останнє десятиліття. Діючі комп'ютерні класи на 56% не забезпечують вільного виходу в Інтернет і доступу студентів до баз знань і учбово-методичних матеріалів;

11) внесок родин і підприємств у фінансування системи вищої освіти (позабюджетні засоби) складають близько 63 % від сукупного обсягу фінансування. У результаті підтримується поточне функціонування системи освіти без створення потенціалу розвитку. Непрозорість витрат суспільства різко знижує загальносистемний ефект від використання позабюджетних ресурсів. Структура доходів і витрат ВНЗ склалася на рівні «неефективної рівноваги». Така «рівновага» досягається за рахунок скорочення людського і матеріального капіталу, і наростаючого відставання від закордонних університетів у критично важливій області – сфері інформаційного забезпечення освітньої і науково-дослідної діяльності. Це значно знижує конкурентоздатність вітчизняної професійної освіти на світовому ринку і приводить до більш низького якісного поповнення людського капіталу наукової й інноваційної сфери;

12) відмітною рисою розвитку системи освіти в 2000-х роках стало виникнення нових видів освітніх установ, введення альтернативності і відхід від загальної уніфікації навчання. У відмінності від

промисловості, будівництва і т.д., недержавний сектор в освіті виник не шляхом приватизації державних установ, а за допомогою створення нових середніх і вищих навчальних закладів. Інтенсивно розвивалася мережа недержавних ВНЗ. Сьогодні вони складають більш 43% від діючих вищих навчальних закладів. Разом з тим, в них навчається менше 6% усіх студентів країни. Поза всяким сумнівом, недержавний освітній сектор у професійній освіті має свого споживача і вимагає подальшого розвитку, але здійснювати значний вплив на всю систему вищої освіти він поки ще не в змозі.

Для подальшого розвитку позитивних тенденцій в освіті та нівелювання негативних рис необхідні ефективні інститути і відносини соціального партнерства, що забезпечують зв'язок освіти з потребами особистості, суспільства та ринку праці. Зазначене передбачає впровадження процесів універсалізації освітнього простору, зокрема і вищої освіти.

Універсалізація вищої освіти як її якісна компонента була задекларована Всесвітньою конференцією з вищої освіти, проведеною ЮНЕСКО в Парижі ще в 1998 р., де були визначені підстави для формування універсального і конкретного підходу до вищої освіти XXI століття, вираженого постулатом «мислити глобально, а діяти з урахуванням конкретних умов» [17]. У Розділі «Підстави для універсального і конкретного підходів до вищої освіти в XXI ст.» робочого документа конференції зазначені напрями і особливості універсалізації вищої освіти, що передбачають наступне:

- універсальність вищої освіти повинна бути спрямована не тільки на надання знань, а й в першу чергу – здійснення функції соціального виховання. Не доцільно обмежуватися підготовкою, здобуттям компетентностей, необхідно зміцнювати освітню місію, сприяючи розширенню можливостей людини у всіх їх проявах, підвищенню її добробуту. Головна місія вищої освіти – підготовка і виховання людей в довгостроковій перспективі, а не вирішення короткострокової задачі, пов'язаної з адаптацією робочої сили до потреб ринку; розвиток людини та збільшення її внеску в зростання соціально-економічного добробуту шляхом виховання суспільної свідомості та створення умов для навчання «протягом усього життя».

- універсальність вищої освіти передбачає, що вона має виконувати функцію світоча. Університети повинні визначати тенденції майбутнього суспільного розвитку, передбачати його сценарії, що дозволить забезпечити вибір оптимального виходячи з принципу: «майбутнє в меншій мірі залежить від технічно можливого, а в більшій – від можливого і бажаного в соціальному аспекті»;

- універсальність вищої освіти означає те, що в період кризи цінностей вона покликана відігра-

вати направляючу роль в плані етики та соціо-економічно-екологічного розвитку;

- універсальність вищої освіти означає також здійснювана під його егідою діяльність повинна сприяти становленню культури, яка починається з поваги і врахування інтересів і бажань іншого. А власне культура повинна забезпечити участь та залученість, формувати почуття відповідальності, дотримання прийнятих на себе зобов'язань відносно становлення культури світу.

Таким чином, в умовах глобалізаційних викликів, загострення глобальних проблем і необхідності переходу людства на модель сталого розвитку, науковці та практики визнають стан кризи сучасного університету, що потребує активного пошуку нової місії і ролі вищої, особливо університетської, освіти, яка повинна полягати в:

- по-перше, перетворенні університетів в епіцентри програмування регіонального розвитку не тільки в економічному, а й в соціальному, культурному, екологічному сенсі;

- по-друге, формування нової – інноваційно-підприємницької – моделі університету, в якій останній перетворюється фактично в науково-освітньо-промисловий комплекс з академічним «ядром» і міждисциплінарною проектно-орієнтованою периферією, що складається з розмаїття мережевих інноваційних високотехнологічних структур і малих підприємств, що активно співпрацюють із замовленнями місцевих органів влади, промисловістю, бізнесом та суспільством в цілому;

- по-третє, аналіз літератури дозволяє зробити висновок про наближення революційної зміни («мутації») традиційної ідеї вищої освіти, що передбачає реформацію, пов'язану з усвідомленням необхідності «освіти впродовж життя». Університети не тільки можуть, а й зобов'язані взяти на себе нову місію, що передбачає досить серйозні трансформації і реконфігурації, щоб бути здатними обслуговувати освітні замовлення найбільш висококваліфікованих фахівців (дорослих людей) свого регіону, країни (університет як інститут безперервної освіти дорослих). В такому випадку, за аналогією з деякими країнами Організації економічного співробітництва та розвитку, визначається доцільність організації можливості «човникового руху» молодих людей з робочих місць до ВНЗ і назад, замість перебування «безперервної чотирьох/п'яти/шести-річної освіти» [18].

Вищезазначене обумовлює необхідність ґрунтовних і глибоких змін в сфері освіти, і перш за все, у вищій освіті, яка повинна стати «локомотивом суспільства, заснованого на знаннях», про що йдеться в доповідях Світового Банку «Формування суспільства, заснованого на знаннях. Нові завдання вищої школи» [19].

Виходячи з вищезазначеного, сутність універсальності вищої освіти може бути згрупована навколо 10 аксіологічних принципів:

- універсальність доступу до освіти всіх, хто володіє необхідними для цього здібностями, має відповідну підготовку;
- використання різноманітних форм навчання, з метою задоволення різнопланових потреб;
- отримання не тільки знань, але і в першу чергу, набуття вихованості;
- виконання функцію світоча;
- в період кризи цінностей відігрівання спрямовуючої ролі в сфері етики;
- будь-яка здійснювана діяльність повинна сприяти становленню культури;
- солідарність вищих навчальних закладів;
- набуття відповідальної автономності;
- прагнення отримати більш чіткий характер норм якості та відповідності;
- сприяння єднанню високоцивілізованих центрів і самобутніх місцевих, національних та регіональних спільнот.

На думку автора, першочерговими завданнями вітчизняної системи вищої освіти, що слід вирішити для забезпечення універсалізації вищої освіти, є ті, які стосуються змісту освіти та передбачають:

- усунення переважаності освіти;
- зміна методів навчання, переважне використання тих, що формують практичні навички аналізу інформації, самонавчання;
- відновлення і зміцнення зв'язку професійної освіти з науковими дослідженнями і практикою, формування механізмів систематичного відновлення змісту освіти;
- ліквідація відставання від світової науки в стандартах і якості викладання соціальних наук, у першу чергу економіки, менеджменту і права;
- збільшення частки «відкритої освіти» (вибіркових дисциплін) в навчальних програмах усіх рівнів до 20-30%;
- здійснення переходу на світову систему показників якості і стандартів освіти всіх рівнів, забезпечення міжнародного визнання українських документів про освіту;
- забезпечення «робочими» знаннями як мінімум однієї з іноземних мов усіх випускників вищої школи.

Двома найбільш гострими перешкодами модернізації української освіти є прогресуюче зниження ефективності витрат у цій сфері і технологічне відставання.

Отже, у першу чергу необхідно забезпечити три базових умови ефективної модернізації освіти:

- підвищення заробітної плати викладачів до рівня, що залучає в освіту ефективні кадри;
- фінансування інформатизації освіти, що забезпечує модернізацію його методів і технологій;

– формування нових інститутів системи освіти, що забезпечують максимально повну мобілізацію засобів населення і підприємств, ефективне використання цих і бюджетних засобів, і на цій основі – висока якість і можливості широкого вибору освітніх програм і послуг.

Отже, універсалізація вітчизняної системи вищої освіти повинна бути спрямована на формування різносторонніх знань і навичок випускників, їх професійних і особистісних якостей на основі взаємодії і гармонізації з елементами університетської освіти. Універсалізація повинна проявлятися в системному характері діяльності викладачів і студентів, проведенні теоретичних і практичних занять, навчальної, наукової і практичної роботи, навчально-методичних, технічних засобів і технологій навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Collins R. Why We Fight? / R. Collins // Graeme Wood // New York Sun: February 13, 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nysun.com/arts/why-we-fight-2008-02-13/71206>
2. Breen R. Testing the Breen-Goldthorpe Model of Educational Decision Making / R. Breen, M. Yaish; [S. Morgan, D. Grusky, G. Fields (eds.)] // *Mobility & Inequality : Frontiers of Research from Sociology & Economics*. – Stanford : Stanford University Press, 2006. – P. 232-258.
3. Боголіб Т. Б. Университет как экономическая корпорация (Опыт США) / Т. Б. Боголіб // *Вісник економічної науки і України*, 2010. – №2. – С. 13-17.
4. Дарійчук Л. Система освіти в Україні: реформування чи оновлення? / Л. Дарійчук // *Вища школа*. – 2004. – № 1. – С. 29-40.
5. Самойлов В. А. Модернизация образования и человеческий капитал / В. А. Самойлов // *Высшее образование сегодня*. – 2004. – №1 1. – С. 16-20.
6. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю / Віктор Андрущенко. – К.: Знання України, 2004. – 372 с.
7. Кремень В. Вища освіта і наука – пріоритетні сфери розвитку суспільства у XXI столітті / В. Кремень // *Вища освіта*. – 2002. – № 4-5. – С. 3-33.
8. Рябченко В. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: деякі концептуальні зауваження / В. Рябченко // *Освіта*. – 2007. – № 13-14. – С. 8-9.
9. Шмырева Н. А. Педагогические системы: научные основы, управление, перспективы развития / Н. А. Шмырева, М. И. Губанова, З. В. Крецан // *Кемерово*, 2002. – С. 99-107.
10. Поліщук Н. Індекс розвитку людського потенціалу 2013 (рейтинг України) / Н. Поліщук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/index-rozvitku-lyudskogo-potencialu-2013-reyting-ukrayini>
11. Ивашкевич Л. Реалии Болонской системы в Европе / Л. Ивашкевич. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://mtlru.com/?page_id=1588
12. Стадний Є. Концептуальна модель державного фінансування ВНЗ за результатами діяльності / Стадний Є. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/biudzhhet-osvity-ta-nauky-2016-shcho-priynialy-deputaty>

13. Малік Є. О., Білінець М. Ю. Фінансування вищої освіти: сучасні тенденції та зарубіжний досвід / Є. О. Малік, М. Ю. Білінець // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка», 2014. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3259>

14. Когут І., Стадний Є. Бюджет освіти та науки 2016: що прийняли депутати / І. Когут, Є. Стадний. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/biudzhhet-osvity-ta-nauky-2016-shcho-priynialy-deputaty>

15. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

16. Укрстат. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/gdn/Zarp_prom_m/promm15_u.htm

17. Всесвітня декларація про вищу освіту в XXI столітті: бачення та дії. – Париж: ЮНЕСКО, 1998, 5-9 жовтня.

18. Краснов Ю.Э. Аналитический обзор международных тенденций развития систем образования / Краснов Ю.Э. – [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://charko.narod.ru/tekst/an8/l_1.htm

19. Формирование общества, основанного на знаниях. Новые задачи высшей школы / пер. с англ. ; первонач. опубликов. в 2006 г. в США на англ. языке как Constructing Knowledge Societies: New Challenges for Tertiary Education. The World Bank. Washington, DC. – М.: Весь Мир, 2007. – 232 с.